

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Ένεπίγραφο έπιτύμβιο ανάγλυφο από την περιοχή τών Σερρών

ΗΛ. Κ. ΣΒΕΡΚΟΣ

doi: [10.12681/tekmeria.168](https://doi.org/10.12681/tekmeria.168)

To cite this article:

ΣΒΕΡΚΟΣ Η. Κ. (2001). Ένεπίγραφο έπιτύμβιο ανάγλυφο από την περιοχή τών Σερρών. *Tekmeria*, 6, 48–53.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.168>

ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΟ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 2000 παραδόθηκε στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σερρών τμῆμα ὀρθογωνίου ἀναγλύφου ἀπὸ λευκὸ χονδρόκοκκο μάρμαρο μὲ ἔνδειξη προέλευσης τῆ θέσης Λεγκνίνιτσκο τοῦ Μελανικιτίου Σερρών¹. Ἡ ταύτιση τῆς θέσης μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς μέχρι τοῦδε γνωστούς ἀρχαίους οἰκισμοὺς δὲν εἶναι δυνατὴ². Ἡ προέλευση ὡστόσο τριῶν ἀκόμη ἐπιτύμβιων μνημείων (δύο στηλῶν καὶ ἑνὸς κυκλικοῦ ἀναγλύφου) τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἀπὸ ἐκεῖ³ μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξὴ νεκροταφείου ρωμαϊκῶν χρόνων, τὸ ὁποῖο θὰ συνδέεται μὲ κάποιον γειτονικὸ οἰκισμό.

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ μορφὴ του, τὸ ἀνάγλυφο ἦταν ἐντοιχισμένο σὲ κτιστὸ ταφικὸ μνημεῖο⁴. ἔχει ἀποκοπεῖ τὸ κατώτατο τμῆμα του ἕως τὸ ὕψος τοῦ λαμοῦ τῶν προτομῶν τῆς κάτω ζώνης. Ἐπιπλέον, ἀποκρούσεις παρουσιάζει στὶς πάνω γωνίες, ἐνῶ μικροφθορὲς ἔχει ὑποστρεῖ σὲ ἀρκετὰ σημεῖα τοῦ

1. Ἡ παράδοση ἔγινε ἀπὸ κάτοικο τῆς περιοχῆς στὶς 17/10/2000. Γιὰ τὴν ἄδεια δημοσίευσης τοῦ μνημείου εὐχαριστῶ τὴν ἀρχαιολόγο κ. Μ. Βάλλα.

2. Ἡ θέσις βρῖσκεται 4 περίπου χλμ. ΒΔ τοῦ Μελανικιτίου. Βλ. σχετικὰ καὶ F. Parazoglou, *Les villes de Macédoine à l'époque romaine*, BCH Suppl. XVI, Athènes-Paris 1988, 384 σημ. 52 καὶ Δ. Σαμσάρης, *Ἱστορικὴ Γεωγραφία τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη 1976, 174. Γιὰ νεώτερα εὐρήματα ἀπὸ τὴ θέσις βλ. AD 32 (1977) Χρον. Β2, 252· 31 (1976) Χρον. Β2, 311· 50 (1995) Χρον. Β2, 636· 51 (1996) Χρον. Β2, 576.

3. Βλ. Γ. Β. Καφταντζῆς, *Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρών καὶ τῆς περιφέρειᾶς τῆς (ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Ἀθῆναι 1977, 278-279 ἀρ. 472 (πρβλ. SEG XXX, 601, 203/4 μ.Χ.), 473 [=M. Lagogianni-Georgakarakos, *Die Grabdenkmäler mit Porträts aus Macedonien, Corpus Signorum Imperii Romani III.1*, Athen 1998, 103-104 ἀρ. 133 (πίν. 58)], 474. Βλ. καὶ D. C. Samsaris, «La vallée du Bas-Strymon à l'époque impériale. Contribution épigraphique à la topographie, l'onomastique, l'histoire et aux cultes de la province romaine en Macédoine», *Δωδώνη* 18.1 (1989) 262-263 ἀρ. 90-92.

4. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα in situ, ἐντοιχισμένα δηλαδὴ σὲ κτιστὰ ταφικὰ μνημεῖα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ κυρίως τὴ Ρώμη βλ. σχετικὰ P. Zanker, «Grabreliefs römischer Freigelassener», *JDAI* 90 (1975) 267-315. Γιὰ τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα ἀπὸ τὴ Μακεδονία βλ. καὶ Lagogianni-Georgakarakos, *ὄπ.π.* (σημ. 3), 18. Γενικὰ γιὰ τὴ μορφὴ τῶν ταφικῶν μνημείων στὴν περιοχὴ τῶν Σερρών βλ. καὶ D. Samsaris, «Trois inscriptions inédites d'époque impériale trouvées à Serrès», *Klio* 65 (1983) 151-159.

πλαίσιου. Σὲ δύο ζῶνες, τὶς ὁποῖες ὀρίζει ὀρίζοντια ταινία, παριστάνονται κατ' ἐνώπιον τέσσερις μορφές διατεταγμένες ἀνά δύο. Στὴν ἐπάνω ζώνη εἰκονίζεται ἄριστερὰ ἡλικιωμένος ἄνδρας, ὁ ὁποῖος φορᾷ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Τὸ κεφάλι ἔχει περίπου κυβικὸ σχῆμα, ἀμυγδαλωτὰ μάτια καὶ ἴσια μύτη, κοντὰ μαλλιά πού χτενίζονται πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ κοντὸ γένι. Δίπλα του ὑπάρχει γυναικεία ἡλικιωμένη μορφή ἐνδεδυμένη μὲ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο τυλιγμένο χαλαρὰ γύρω ἀπὸ τὸ λαμῶ. Τὸ πρόσωπό της εἶναι πλατὺ μὲ μεγάλα ἀμυγδαλωτὰ μάτια, ἡ μύτη ἴσια, τὸ στόμα μικρὸ καὶ σαρκῶδες. Τὰ μαλλιά, ἀφήνοντας ἐλεύθερο τὸ μέτωπο, χωρίζουν στὴ μέση καὶ μὲ ἀπαλὸ κυματισμὸ μαζεύονται πίσω καλύπτοντας μόνον τὸ ἐπάνω μέρος τῶν αὐτιῶν. Ἀνάλογα χαρακτηριστικὰ ἔχει καὶ ἡ γυναικεία μορφή στὴ δεύτερη ζώνη (ἄριστερὰ), ἐνῶ μὲ σχηματοποιημένη κόμμωση ἀποδίδεται ἡ νεαρὴ ἀνδρική μορφή πού εἰκονίζεται δίπλα της. Ἡ διάταξη τῶν προσώπων τοῦ ἀναγλύφου δηλώνει ὅτι πρόκειται πιθανότατα γιὰ μέλη τῆς ἴδιας οἰκογένειας. Ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ ἄλλα παραδείγματα μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι οἱ προτομὲς στὴν ἐπάνω ζώνη εἰκονίζουν τοὺς δύο συζύγους, ἐνῶ οἱ μορφές στὴν κάτω ζώνη θὰ πρέπει νὰ εἰκονίζουν τὰ τέκνα τοῦ ζεύγους⁵. Τὸ ἀνάγλυφο φυλάσσεται στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σερρῶν μὲ ἄρ. εὐρ. Λ285 (εἰκ. 1). Διαστάσεις: Ὑψος: 0,47 μ. Πλάτος: 0,39 μ. Πάχος: 0,10 μ. Ὑψος γραμμῶν: 0,015-0,02 μ. Διάστιχα: 0,005 μ. Στὴν ταινία πού ὀρίζει τὶς δύο ζῶνες ἐπιγραφή:

Δημόκριτος Διοσκουρίδου
ζῶν αὐτῷ καὶ τῇ γυναικὶ ἀνέθη-
Μω- μνήμης χάριν *κε*
4 *μῶ*

2-3. Τὸ ΚΕ τῆς λέξης *ἀνέθηκε* κάτω ἀπὸ τὸ δεῦτερο στίχο πάνω στὸ δεξιὸ πλαίσιο τοῦ ἀναγλύφου (στ. 2), ὅπως καὶ τὸ ΜΩ τοῦ ὀνόματος Μωμῶ (στ. 3-4)

Ὁ τύπος τῆς γραφῆς, τὸ σχῆμα τῶν γραμμῶν καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν πορτραίτων συγκλίνουν στὴ χρονολόγηση τοῦ ἀναγλύφου στὸ β' μιστὸ τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. Ἡ γραφή εἶναι ἄρκετὰ ἐπιμελημένη καὶ τὰ γράμματα συμμετρικά: τὸ μῦ ἀποδίδεται μὲ ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του, τὸ δέλτα εἶναι περίπου ἰσοπλευρο, τὸ ἔψιλον ἔχει ὀρθογώνιο σχῆμα καὶ τὸ ὀμικρον εἶναι

5. Βλ. π.χ. Γ. Δεσπίνης-Θ. Στεφανίδου-Τιβεριίου-Ἐμ. Βουτυρᾶς, *Κατάλογος γλυπτῶν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης I*, Θεσσαλονίκη 1997, 160-161 ἄρ. 129 πίν. 332 (λήμμα Ἐμ. Βουτυρᾶς) [=Lagogianni-Georgakarakos, ὀ.π. (σημ. 3), 75-76 ἄρ. 81 (πίν. 85)] καὶ Lagogianni-Georgakarakos, ὀ.π. (σημ. 3), 73 ἄρ. 77 (πίν. 37), 74-75 ἄρ. 79 (πίν. 37), 90-91 ἄρ. 108-109 (πίν. 45).

ιδιαίτερα στρογγυλό, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ κεραία τοῦ ἦτα εἶναι εὐθεία καὶ αὐτὴ τοῦ θήτα ἀποδίδεται μὲ στιγμῆ. Ἀνάλογα χαρακτηριστικὰ παρουσιάζει ἡ γραφὴ σὲ χρονολογημένες στὸ β' μισὸ τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. ἐπιγραφές ἀπὸ τῆ Μακεδονία⁶. Ἐπιπλέον, τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν πορτραίτων στὴν ἐπάνω ζώνη τοῦ ἀναγλύφου ὁδηγοῦν σὲ μιὰ χρονολόγηση στὴν ἐποχὴ τῶν Ἀντωνίνων: τὸ πορτραῖτο τῆς ἀνδρικοῦ μορφῆς μὲ τὰ μαλλιά χτενισμένα πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ τὸ κοντὸ γένι φαίνεται νὰ ἔχει ὡς πρότυπο τὸν Ἀντωνῖνο τὸν Εὐσεβῆ⁷, ἐνῶ ἐμφανῆς εἶναι ἡ στυλιστικὴ συγγένεια στὴν ἀπόδοση τῆς κόμης τῆς γυναικείας μορφῆς μὲ αὐτὴ τῶν πορτραίτων τῆς Φαυστίνας τῆς νεώτερης⁸.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιγραφὴ τὸ μνημεῖο ἀνήγειρε (ἀνέθηκεν)⁹ ὁ Δημόκριτος, γιὸς τοῦ Διοσκουρίδη γιὰ τὸ μελλοντικὸ ἐνταφιασμὸ του, τὸν ἐνταφιασμὸ τῆς συζύγου του Μωμῶς καὶ πιθανότατα —ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ ἀνάγλυφο— τῶν δύο τέκνων τους, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων δὲν ἀναφέρονται¹⁰. Τὰ πρόσωπα τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλου. Τὸ ὄνομα Δημόκριτος μαρτυρεῖται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν περιοχὴ τῶν Σερρών· εἶναι ὡστόσο γνωστὸ ἀπὸ ἄλλες πόλεις τῆς Μακεδονίας ἤδη ἀπὸ τὴν

6. Πρὸβλ. ἐνδεικτικὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμῶν στὸν ἐπιτάφιο βωμὸ ἀπὸ τὶς Σέρρες, Lagogianni-Georgakarakos, *ὁ.π.* (σημ. 3), 99-100, ἀρ. 125 πίν. 56 (179 μ.Χ.).

7. Πρὸβλ. καὶ τὰ πορτραῖτα τοῦ ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου ἀπὸ τὸν Ἅγιο Βασίλειο Λαγκαδά, Δεσπίνης-Στεφανίδου-Τιβερίου-Βουτυράς, *ὁ.π.* (σημ. 5) 151-152 ἀρ. 123 (πίν. 324) καὶ E. Voutiras, «*In locum domini: un vilicus et sa famille*», *ZAnt* 47 (1997) 227-238. Γιὰ τὶς χρήσιμες ὑποδείξεις στὴ χρονολόγηση τῶν πορτραίτων εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν καθηγητὴ κ. Ἐμμ. Βουτυρά.

8. Πρὸβλ. τὰ πορτραῖτα τῆς Φαυστίνας τῆς νεώτερης: α) Κολεγχάγη, NCG 709, K. Fittschen, *Die Bildnistypen der Faustina minor und die Fecunditas Augustae*, Göttingen 1982, 61 ἀρ. 9 (πίν. 38, 1-4), β) Ρώμη, Mus. Cap., Salone 11, 632, Fittschen, *ὁ.π.*, 60 ἀρ. 2 (πίν. 43, 1-2) καὶ γ) Κυρήνη, 17010, Fittschen, *ὁ.π.*, 61 ἀρ. 13 (πίν. 42, 1-2). Βλ. ἐπίσης καὶ Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου, «"Ἐξαιρετὸν πορτραῖτο" ἐκ Ποτιδαίας», στὸ: *ΑΓΑΛΜΑ. Μελέτες γιὰ τὴν ἀρχαία πλαστικὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Γιώργου Δεσπίνης*, Θεσσαλονίκη 2001, 451-462.

9. Ἡ χρῆση τοῦ ρήματος ἀνατιθέναι/ἀνατίθεσθαι προσδίδει στὸ μνημεῖο ἀναθηματικὸ χαρακτήρα, φαινόμενο γνωστὸ καὶ ἀπὸ ἄλλα παραδείγματα ἀπὸ τὴ Μακεδονία· βλ. σχετικὰ Ἀ. Ριζάκης-Ἰω. Τουράτσογλου, «Mors macedonica. Ὁ θάνατος στὰ ἐπιτάφια μνημεῖα τῆς Ἄνω Μακεδονίας», *AE* 2000, 255 σημ. 69 (ὅπου συγκεντρωμένα παραδείγματα).

10. Βλ. σχετικὰ καὶ ἀν. σημ. 5. Ὅπωςδήποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθεῖ τὸ ἐνδεχόμενο ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τῆς κάτω ζώνης θὰ ἀναγράφονταν στὴ βάση τοῦ ἀναγλύφου.

ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ¹¹. Ἀντίθετα μὲ ἰδιαίτερη συχνότητα ἐμφανίζεται στὶς ἐπιγραφές τῆς περιοχῆς τὸ πατρώνυμο τοῦ Δημοκρίτου Διοσκουρίδης¹². Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ ὄνομα τῆς συζύγου τοῦ Δημοκρίτου Μωμῶ, τὸ ὁποῖο ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν «προελληνικῶν» ὀνομάτων μὲ εὐρεία διάδοση στὴν ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη¹³.

Ἡ παράλληλη χρῆση ἑλληνικῶν καὶ προελληνικῶν ὀνομάτων στὶς ἴδιες οἰκογένειες εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιγραφές τῆς περιοχῆς, ὅπως καὶ ὀλόκληρης τῆς Μακεδονίας¹⁴. Μωμῶ ὀνομάζεται π.χ. ἡ σύζυγος τοῦ Διονυ-

11. Γιὰ συγκεντρωμένα παραδείγματα βλ. Π. Χρυσοστόμου, «Παρατηρήσεις σὲ παλαιές καὶ νέες ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν κεντρικὴ Μακεδονία», στό: *Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο Ἐπιγραφικῆς (Μνήμη Δ. Κανατσούλη)*, Θεσσαλονίκη 22-23 Ὀκτωβρίου 1999, Θεσσαλονίκη 2001, 185 ἀρ. 8, σμ. 70. Δημοκρίτος ὀνομάζεται κάποιος θεαροδόκος στοὺς Δελφούς, γιὸς τοῦ Εὐδήμου ἀπὸ τὴ πόλη Χαράκωμα (230-220 π.Χ.), ἐνῶ Δαμόκριτος ὁ γιὸς τοῦ Πεισιστράτου ἀπὸ τὸ Στόλο θεαροδόκος στοὺς Δελφούς κατὰ τὸ ἔτος 360/59 π.Χ. Γιὰ τὰ πρόσωπα αὐτὰ βλ. καὶ Α. Tataki, *Macedonian abroad. A contribution to the prosopography of Ancient Macedonia (Μελετήματα 26)* Athens 1998, 98, 176.

12. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴν περιοχὴ τῶν Σερρών βλ. Samsaris, *ὁ.π.* (σμ. 3), 315. Γιὰ τὴν ἰδιαίτερα συχνὴ χρῆση τοῦ ὀνόματος στὴ Μακεδονία βλ. καὶ Μ. Β. Hatzopoulos-Loukouroulou, *Recherches sur les marches orientales de Téménides (Anthémonte-Kalindoia) Πε partie, (Μελετήματα 26)* Athènes 1998, 247. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὄνομα Διοσκουρίδης συχνὰ ἀπαντᾷ στὴν περιοχὴ τῶν Σερρών καὶ τὸ ὑποκοριστικὸ Διοσκουῆς, βλ. Hatzopoulos-Loukouroulou, *ὁ.π.*, 247 σμ. 5 (ὅπου συγκεντρωμένα παραδείγματα).

13. Βλ. σχετικὰ F. Papazoglou, «Structures ethniques et sociales dans les régions centrales des Balkans à la lumière des études onomastiques», *Actes VIIe Congrès International d'épigraphie grecque et latine*, Constantza 1977 (Bucarest-Paris 1979), 166. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴν περιοχὴ τῶν Σερρών βλ. καὶ Samsaris, *ὁ.π.* (σμ. 3) 329-330· γιὰ τὴ χρῆση του στὴν ὑπόλοιπη Μακεδονία βλ. ἐνδεικτικὰ G. Mihailov, «Aspects de l'onastique dans les inscriptions anciennes de Thessalonique», στό: *Ἡ Θεσσαλονίκη μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Πρακτικὰ Συμποσίου Τεσσαρακονταετηρίδος τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν* (20 Ὀκτ. - 1 Νοε. 1980), Θεσσαλονίκη 1982, 82 καὶ I. Duridanov, «Thrakische Personennamen im Flussgebiet des Axios», *Pulprudeva* 2 (1978) 148 [=SEG XXVIII 532].

14. Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Σερρών βλ. Μ. Βάλλα, «Ἐνεπίγραφοι στήλη μὲ παράσταση ἡρώος ἱπέα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Σερρών», στὸν παρόντα τόμο, σ. 12. Σχετικὰ βλ. καὶ J. Touloumakos, «Historische Personennamen im Makedonien der römischen Kaiserzeit», *ZAnt* 47 (1997) 220-221. Γιὰ τὴν παράλληλη χρῆση ἑλληνικῶν καὶ προελληνικῶν ὀνομάτων στὶς ἴδιες οἰκογένειες —ἤδη ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἐποχὴ— στὶς ὠνές τῆς Χαλκιδικῆς, οἱ ὁποῖες χρονολογοῦνται μεταξὺ τοῦ 357/6

σίου σὲ ἐπιτύμβια ἐπιγραφή ἀπὸ τῆς Σέρρες¹⁵, Μωμῶ καὶ Μούκασος εἶναι οἱ γονεῖς κάποιου Ἀλεξάνδρου σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Λευκώνα¹⁶.

Πανεπιστήμιο Χαϊδελεβέργης

Ἡλίας Κ. Σβέρκος

καὶ τοῦ 349 π.Χ., βλ. καὶ Μ. Β. Hatzopoulos, *Actes de vente de la Chalcidique centrale*, (*Μελετήματα* 6) Athènes 1988, 50-55.

15. Βλ. Καφταντζῆς, *ὄ.π.* (σημ. 3), 99-100 ἀρ. 25, Samsaris, *ὄ.π.* (σημ. 3), 249-253 ἀρ. 67 (2./3. αἰ.).

16. Καφταντζῆς, *ὄ.π.* (σημ. 3), 280-281 ἀρ. 476, *SEG XXX* 602, Samsaris, *ὄ.π.* (σημ. 3), 263-264 ἀρ. 93, (τέλη 2./ἀρχὲς 3. αἰ.).

SUMMARY

INSCRIBED FUNERARY RELIEF FROM THE AREA OF
SERRES

This article presents a new funerary relief found at the site Leginitsko (Melinikitsio Serron). The busts of four persons are arranged in two zones, with the busts of an elderly man and an elderly woman in the upper zone, and a young woman and a young man in the lower zone. An inscription between the two zones informs us that Demokritos, son of Dioskourides, dedicated this monumen for the burial of his wife, Momo, and for his own burial. The letter forms and the features of the portraits (inspired by Antoninus Pius and Faustina) date the relief to the second half of the 2nd cent. A.D.

Ἡλ. Σβέρκος, Εἰκ. 1